

בעניין שני העצים המיוחדים שהיו בגן עדן ישנה מחלוקת האם מדובר בשני עצים נפרדים או בעץ אחד שעל ידי אכילתו יזכו לחיים ארוכים או לחיי נצח. שאלה נוספת היא מתי נבראו אותם עצים מיוחדים - האם ביום הראשון או ביום השלישי, יחד עם שאר העצים. עוד נושא הצריך ביאור הוא האם מדובר בעץ ממשי או במשל.

עץ אחד או שניים

בעיון ראשון אכן מדובר בשני עצים. על האחד, שהוא עץ הדעת, נאמר (בראשית ב, ט): "וַיִּצְמַח ה' אֱלֹקִים מִן הָאֲדָמָה כֹּל עֵץ נֹחֵמְד לְמִרְאָה וְטוֹב לְמֵאֲכָל", ועל העץ השני, עץ החיים, נאמר: "וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֶּן", וכן נאמר (שם ג, כב): "וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחַי לְעֹלָם".

מאידך גיסא ישנו פסוק (שם ב, יז) האומר: "וַיִּמְעַץ הַדְּעִת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת". משמע שהעץ הזה קשור למציאות של חיים ומוות וההימנעות מאכילתו מזכה לחיים ארוכים. ואכן כך מסביר המדרש (בראשית רבה יט, ה):

גם - ריבוי, האכילה את הבהמה ואת החיה ואת העופות, הכל שמעו לה חוץ מעוף אחד ושמו חול, הדא הוא דכתיב 'וכחול ארבה ימים', דבי רבי ינאי אמרי אלף שנה הוא חי.

בשיטה זו הטוענת כי מדובר בשני עצים הולך ה**רדב"ז**: אדם הראשון התאוה לאכול מעץ הדעת, שעל ידי זה יחכים ויהיה בן דעת ויוכל לזהות את עץ החיים המסתתר בין עצי גן עדן. ומה ישיג על ידי שיחיה לעולם? יוכל להיות כאחד המלאכים העומדים לשרת את הקב"ה.

כדי להרחיקו מעץ החיים, אדם הראשון גורש מגן עדן, ולשם כך הועמדו הכרובים עם להט החרב המתהפכת.

חשש נוסף שמעלה **רש"י**, מדוע עדיף שלא יאכל מעץ החיים: הבריות עלולות לטעות בו מאחר וחי לעולם ויחשיבוהו לאלוה.

אם כן, נשאלת השאלה - הרי כל מה שברא הקב"ה בעולמו נברא לצורך האדם, שהוא נזר הבריאה. מדוע לברוא ולאסור עליו לאוכלו? היה עדיף אם לא היו נבראים כלל!

אלא אכן היה מותר לאדם לאוכלו בשבת הראשונה בגן עדן, מתוך עונג שבת. אלא שלאדם לא הייתה סבלנות, הוא התאוה כל כך לאכול, ולא חיכה עד שבת.

לדעת ילקוט מעם לועז מדובר בשני עצים, עץ הדעת ועץ החיים, אך גדלו יחד ונראו כעץ אחד, ולכן נאמר "ועץ החיים בתוך הגן" – בתוך, בתוך הגן.

מתי נבראו העצים

לדעת הרמב"ן הם לא נבראו יחד עם כל העצים והצמחים ביום השלישי, אלא נבראו בריאה מיוחדת לפני כן, שנאמר: "וַיֵּטֶע ה' אֱלֹקִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם". מהי התוספת "מקדם"? אלא ללמדנו כי שני העצים הללו נבראו מקדם, לפני שנבראו שאר הצמחים. בכך שנבראו קודם לצמחים ישנם כמה יתרונות בהם לעומת השאר:

- א. מראה על חשיבותם ומרכזיותם בבריאה.
- ב. לא נכללו בחטא הארץ שהוציאה "עץ עושה פרי" בשעה שהציווי היה "עץ פרי", שטעם עצו כטעם פרי.

מציאות או משל

יש לדון בשאלה האם עץ הדעת ועץ החיים אכן היו במציאות או שהם משל וסמל. דעה זו שהעץ הוא סמל מביא ר' צדוק הכהן בכמה מספריו. בספרו רסיסי לילה (עמוד 93) הוא כותב שעץ הדעת מסמל את תורה שבעל פה, ואילו עץ החיים – התורה שבכתב. בתורה שבעל פה ישנן דעות שונות ואפילו מנוגדות לפי שישנן דעות שונות בבני אדם: "כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות", לכן תורה שבעל פה כנגד עץ הדעת. אך בתורה שבכתב אין נטיה לכאן ולכאן, היא "כְּמִשְׁמְרוֹת נְטוּעִים" (קהלת יב, יא), ולכן נאמר בעץ החיים "בתוך הגן", במרכז, בתוך, שאינו נוטה לקצוות.

תכניתו של הקב"ה הייתה שהאדם, בשכלו האנושי, יעסוק בתורה שבעל פה ויכוון את הנקודה המרכזית של תורה שבכתב ויהיה שכלו מקביל לשכל האלוקי, כעין מה שנאמר אצל משה רבינו ש"שכינה מדברת מתוך גרונו". אין ספקות, אין דעות לכאן ולכאן. אך ההסתה של הנחש בדבריו: "והייתם כאלוקים יודעי טוב ורע" גרמה שנוצרו לאדם ספקות והחטיא את המטרה האלוקית המקורית.

במקום אחר (תקנת השבין, עמוד 143) מוסיף ר' צדוק ואומר כי "עץ החיים" מרמז על פנימיות התורה, על פי הנאמר לגבי "ועץ החיים בתוך הגן", המרמז על הפנימיות. אי אפשר להיכנס לפנימיות התורה בלי הכנות, ובעיקר תיקון היצר, בעזרתם הופכת לו התורה ל"סס חיים". אם לא הכין עצמו כראוי הופכת לו ל"סס המוות". העיסוק בפנימיות

החכמה נקראת בלשון חז"ל "לטייל בפרדס", והיות וקודשא בריך הוא, ישראל ואורייתא חד הם והמשותף ביניהם זוהי המילה "חיים", "עם ישראל חיי" ויש בו נשמת חיים, נדבק על ידי תורת חיים עם אלוקים חיים.

הפרדס מסמל את ראשי התיבות של דרגות הלימוד: פשט, רמז, דרש, סוד. לגן עדן, שהוא הפרדס, יש עוד קשר לתורה עם "עץ החיים", על פי ר' צדוק, והוא לימוד המשנה. נאמר בחז"ל "כל השונה הלכות". ר' צדוק דורש זאת על לימוד המשנה (קונטרס עת האוכל, עמוד 238). נאמר לגביו שהוא בן העולם הבא, דהיינו יחיה חיי עולם מתוך דבקות ב"עץ החיים".

המושג "עץ חיים" מופיע בהקשרים שונים לתורה. על הפסוק במשלי (טו, ד): "מִרְפָּא לְשׁוֹן עֵץ חַיִּים", מסביר המלבי"ם: איך ניתן לתקן את חטא הלשון – הדרך היא ללמוד תורה וכמו שבמחלות גופניות משתמשים בעלי עצים שונים למחלות שונות, כך גם למחלות רוחניות יש להשתמש בעץ החיים, שהוא התורה, ואז יתרפא. אם לא יעסוק בתורה ישאר עליו קטרוג, עץ הדעת, ויביא נזק לעצמו, כמו שנאמר בהמשך הפסוק "וְיִסְלַף בְּהַ שְׁבָר בְּרוּחַ".

ישנו עוד פירוש שמביא המדרש לפסוק וגם הוא קשור לתורה ולעץ החיים. לפי הפירוש הזה יש כאן רמז למשה רבינו שהיה כבד פה וכבד לשון. במה נתרפאה לשונו? על ידי עץ החיים, התורה. ראייה לדבר, בתחילה אמר "לא איש דברים אנוכי", ולאחר מתן תורה אמר את כל ספר דברים - בזכות התורה.

ישנם עוד פסוקים המלמדים על הקשר בין התורה ועץ החיים, כמו הפסוק המפורסם במשלי (ג, טו): "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶיָהּ מְאֹד", אשר מפרשים בו: ללומדי התורה היא נותנת חיים טובים בעולם הזה, ובוודאי חיים ארוכים בעולם הבא. ולגבי "תומכיה" נאמרו שני פירושים: כפשוטו, המסייעים ללומדי תורה על ידי אחזקת התורה בתרומות. ור' צדוק מסביר ש"תומכיה" הן המצוות, שעל ידי עשייתן תומכים בלימוד התורה.

יהי רצון שיהא חלקנו בהם.